

УДК 378.147:005

СТВОРЕННЯ ТВОРЧОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО
СЕРЕДОВИЩА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*Чередніченко Галина Анатоліївна,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Національного університету харчових технологій*

Не зважаючи на те, що проблема створення творчого освітньо-виховного середовища в закладах освіти є відносно новою для української педагогічної науки, її розробка ведеться не на порожньому місці. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції «середовище» (С.Сергєєв, І.Підласий, К.Ясперс, В.Ясвін, В.Ягупов).

Творче навчально-виховне середовище ми розуміємо як сукупність умов навчально-виховного процесу, які впливають на формування творчих здібностей особистості.

На думку Т.Амабайл, творче середовище повинно забезпечувати час та ресурси; розвиток компетентності; конструктивність зворотного зв'язку, що фокусується на певній роботі чи завданні; заохочення атмосфери гри та експериментування; впровадження змішаних стилів роботи для групової взаємодії; заохочення ризику; вільний вибір завдань; передбачення винагороди за досягнення чи для заохочення додаткової дії, але такої, яка підтримує внутрішню мотивацію, а не контролює поведінку. Проте нагляд та оцінювання розглядаються нею як перешкоди креативності внаслідок посилення факторів стресу [1].

Середовище, в якому креативність могла б актуалізуватися, за В.Дружиніним, вирізняється високою ступінню невизначеності та потенційною багатоваріантністю (багатством можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, таке середовище повинно містити позитивний зразок творчої поведінки та його результати; умови для наслідування творчої поведінки і блокування проявів агресивної чи деструктивної поведінки; соціальне підкріплення творчої поведінки та характеризуватися відсутністю регламентації предметної активності, точніше, відсутністю зразку регламентованої поведінки [2, с.218-232].

Розвиваючи ці положення, Н.Токарева зазначає: для того, щоб креативність сформувалась як особистісна активність, а не лише ситуативний прояв, формування має відбуватися в спеціально створеному середовищі, де: не декларуються зразки регламентованої поведінки; упроваджуються позитивні елементи творчої поведінки; створюються умови для наслідування творчої поведінки й блокуються прояви агресивної і деструктивної поведінки; має місце соціальне підкріплення творчості [3].

І.Лернер пропонує такі прийоми для створення певного морального та емоційного клімату у навчально-виховному середовищі, які сприяють розвитку креативності та які ми використовуємо у своїй діяльності: давати спочатку легкі доступні творчі завдання; просити повідомити по-новому добре відоме; виявляти зацікавленість діями учнів; визнавати та заохочувати багатоваріантні

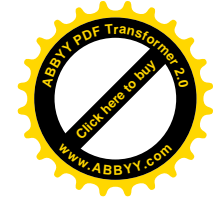
відповіді; розкривати особистісну значущість того, що вивчається і робиться; заохочувати відчуття передбачення та очікування, підтримувати на занятті відчуття очікування; знайоме робити знову незнайомим (з іншого ракурсу); будувати передбачення на обмежених даних; співвідносити речі, які, на перший погляд, не співвідносяться; не підкреслювати відчуття провини після здійснення помилки; підвищувати значення відповіді, інколи навіть помилкової, шукати в ній раціональне зерно [4].

Навчально-творче середовище вирізняється нами за такими параметрами: позитивна емоційна насиченість, принцип колективної взаємодії, співтворчість і співпраця студентів і викладача, наявність зразку творчої поведінки, відсутність регламентації творчої активності, проблемність та образно-інформаційна збагаченість, педагогічне супроводження.

Особливе значення набуває організація педагогічного супроводження. Вона будується навколо інтересів особистості і виконує функцію адаптації вищої школи до індивідуальних особливостей і суб'єктивних потреб студентів. Педагогічне супроводження студентів може здійснюватися у двох варіантах: колективне; індивідуальне. У першому випадку створення креативного середовища забезпечується співпрацею педагога і студента, діалогічними формами роботи, використанням завдань, що передбачають творчу активність студентів. Другий підхід передбачає створення умов для індивідуального розвитку особистості за рахунок надання йому свободи в прийнятті самостійних рішень, творчості, вибору змісту, способів навчання і поведінки. Педагогічне супроводження розвитку креативності регулюється за допомогою наступних принципів: пріоритет інтересів особистості; безперервність; мультидисциплінарність супроводження; формування єдиного відношення до особистості з боку усіх учасників супроводження; постійний інформаційний обмін; визнання пріоритету цінностей особистості.

Педагогічну діяльність, спрямовану на створення навчально-творчого середовища, відрізняє ряд ознак: уважне відношення до незвичайних питань; шанобливе відношення до незвичайних ідей; демонстрація цінності незвичайних ідей; надання студентам більшої самостійності; створення вільного, невимушеного навчального оточення. В процесі педагогічного супроводження педагог допомагає особистості відчувати власну спроможність, підтримує в кожному впевненість в собі і відчуття особистої значущості. Для цього йому необхідно розуміти і визнавати неповторність і унікальність кожного, знати його індивідуальний психологічний портрет, знати вікові особливості, домінуючі мотиви, що визначають поведінку студента, його відношення до навчання і взаємодії з дорослими і однолітками, встановлювати відповідність між освітньою програмою і завданнями соціально-особового розвитку на даному етапі життя.

У викладанні, що здійснюється на принципах педагогічного супроводження, акцент робиться не на програмний матеріал, а на організацію індивідуальної пізнавальної діяльності на основі знання її психологічної природи. Педагог аналізує сам і допомагає зрозуміти студентові не тільки зміст того, що він засвоїв, але і самі механізми пізнання, принципи організації різних видів діяльності. Знання про те, як можна будувати свою навчальну роботу, –

7. Torrence E.P. Scientific views of creativity and factors affecting its grows. – В кн. : “Creativity and learning”. Boston, 1968, с.83
8. Леви В. Л. Искусство быть собой / Владимир Львович Леви. – 2-е изд., перераб. и доп., ксерокопия. – М. : Знание, 1977. – 208 с.

це знання особливого роду і оцінюватися воно повинно не стільки кількісно (по п'ятибальній системі), скільки якісно: від низького до високого рівня розвитку тієї або іншої якості в різних сферах діяльності студента. Сучасні вимоги до педагога, що здійснює педагогічний супроводження, полягають в тому що, він є не інформатором, а координатором, менеджером, організатором діалогу, консультантом студентів із урахуванням їх індивідуальних здібностей. Педагог підтримує і спрямовує пошуки найбільш ефективних шляхів засвоєння знань, заохочує цікаві знахідки, аналізує спроби, що не відбулися, стимулює студентів до усвідомлення своїх поразок і досягнень.

На нашу думку, функцією сучасного викладача також повинно бути уміння генерувати творче навчальне середовище.

Головною умовою реалізації процесу формування творчих здібностей є творча співпраця викладача та студентів, у якій першому відведена роль творчого зразка. Завдання, які викладач ставить перед студентами, він повинен бути в змозі творчо виконати сам.

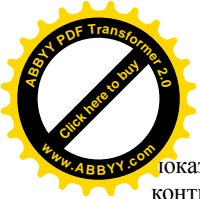
В.Сухомлинський помітив, якщо у педагогічному колективі є талановитий викладач математики, то і серед його вихованців обов'язково з'являються здібні і талановиті математики. Немає гарного вчителя – немає і талановитих учнів: в цьому випадку ті учні, які мають математичні здібності, ніколи не проявлять їх. Він закликав вчителів пам'ятати головне правило педагогічної діяльності – «обдаровані і талановиті всі без винятку діти» [5, с.54].

Творчість педагога найчастіше пов'язують з відкриттям нових принципів, методів, прийомів, засобів вирішення професійно-творчих завдань навчання і виховання. Педагоги часто зустрічаються з протиріччями, вирішенням яких є прийняття професійно-творчих рішень. Талановиті педагоги бачать ці протиріччя заздалегідь і свідомо чи, навіть, інтуїтивно їх вирішують. Студенти виступають співучасниками творчості педагога. Тому особистість педагога і його творчий потенціал є вирішальними факторами удосконалення навчально-виховного процесу і творчого розвитку студентів. Чим вище творчий потенціал студентів, тим складніші професійно-творчі завдання постають перед педагогом. А отже, виникає потреба до самовдосконалення, мобілізації своїх творчих здібностей, бажання експериментувати, вести педагогічний пошук нових творчих рішень.

О.Лук вважає, що викладач, який має високий рівень творчих можливостей, створює найсприятливіші умови для розвитку обдарованих студентів. Якщо викладач має низький рівень творчих можливостей, то «страждають» обдаровані діти, а успіхи менш здібних вихованців вищі ніж у попередньому випадку. Таким чином вчитель віддає перевагу тому психологічному типу, до якого відноситься сам [6].

Е.Торренс узагальнив відомості про вплив дорослих на процес розвитку творчих можливостей їх вихованців. Він показав, що число видатних учнів дуже сильно відрізняється у різних вчителів. Значення викладача для розвитку творчих можливостей особистості підкреслюють також Дж.Редфорд і А.Бертон [219, с.11-12].

В.Леви, характеризуючи різноманітність творчих проявів педагога,

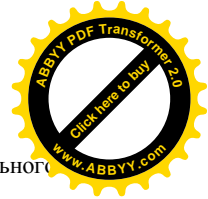
показує, що педагог, в залежності від ситуації, може бути спостерігачем, контролером, наставником, дослідником, лікарем, товаришем, артистом, суддею, клоуном, тренером, проповідником, організатором, інформатором, вчителем, опікуном, улюбленою людиною, нянею, критиком, вихователем, експертом, інструктором та іншим [8, с.92].

Матеріали досліджень науковців свідчать про те, що викладачі-методисти витрачають на створення і вирішення творчих ситуацій (проблемні ситуації, творчі завдання, стимулюють до висунення гіпотез, генерації ідей, до власних критичних суджень та інших) 12-13% навчального часу, а вчителі-початківці, уроки яких не є надто ефективними, лише 0,2-4,6% навчального часу. Педагог-новатор В.Шаталов на вирішення творчих завдань і створення творчих ситуацій відводив від 30% до 60% часу навчального заняття.

Ефективність виховання творчих здібностей особистості при інших рівних умовах буде ефективнішою, якщо педагог у взаємовідносинах зі студентом проявлятиме оптимізм і віру в його сили і творчі здібності. Відомо, що успішність вирішення кожного попереднього творчого завдання буде внутрішнім стимулом для студента, якщо педагог створить умови, в яких би студент відчув радість «відкриття» і «винаходу», радість успіху. Навчально-творча діяльність, як і будь-яка інша, не обходиться без тимчасових труднощів і навіть невдач, але важливо так її організувати, щоб наприкінці роботи успіх став стимулом для наступної діяльності. Для цього в процесі керівництва навчально-творчою діяльністю необхідно притримуватися демократичного стилю спілкування, навіть в ситуаціях аналізу типових помилок і недоліків навчально-творчої діяльності студентів необхідно підтримувати добрий настрій і зберігати оптимізм і віру в сили і творчі здібності студентів. Іноді, вдалий жарт, репліка, почуття гумору – найважливіші стимули оптимізму.

Принцип співпраці педагога і студента в педагогічному процесі стосовно формування творчих здібностей особистості можна сформулювати як принцип співтворчості. Цей принцип має на увазі, що педагог лише будучи сам творчою особистістю, здатний виховати студента як творчу особистість. Ця закономірність в більш розгорнутому вигляді може бути сформульована так: в педагогічному процесі, тобто в процесі навчання і виховання, при формуванні творчих здібностей особистості студента, досягається більша результативність, при інших рівних умовах, якщо ефективно здійснюється співпраця «співтворчості» педагога і студента. Ефективність буде тим вищою, чим вищий рівень педагогічної майстерності і творчих здібностей досяг сам педагог.

Дослідження А.Коношенка і Є.Мамонової показують, що розвиток творчого потенціалу студентів, результативність студентських наукових робіт мають стійку позитивну кореляцію із загальною ефективністю науково-дослідної роботи викладача. Так, їх дослідження встановлює, що «існує чітка залежність між кількістю студентських авторських свідоцтв і патентів та ефективністю наукової роботи їх викладачів». Коefіцієнт кореляції підтверджує тісний зв'язок між даними показниками. У їх дослідженні статистично доведено також, що кількість студентських доповідей на наукових конференціях залежить від ефективності науково-дослідної діяльності вищого навчального закладу.

Отже, чим вищий творчий потенціал викладачів вищого навчального закладу, тим вищий буде творчий потенціал студентів.

Анотація

У статті розглянуто педагогічні умови створення навчально-творчого середовища у ВНЗ. Навчально-творче середовище вирізняється нами за такими параметрами: позитивна емоційна насиченість, принцип колективної взаємодії, співтворчість і співпраця студентів і викладача, наявність зразку творчої поведінки, відсутність регламентації творчої активності, проблемність та образно-інформаційна збагаченість, педагогічне супроводження.

Ключові слова: середовище, творчість

Анотація

В статье рассмотрены педагогические условия создания учебно-творческой среды у ВУЗах. Учебно-творческая среда выделяется нами за такими параметрами: позитивная эмоциональная насыщенность, принцип коллективного взаимодействия, сотворчество и сотрудничество студентов и преподавателя, наличие, образца творческого поведения, отсутствие регламентации творческой активности, проблемное и образно-информационное богатство, педагогическое сопровождение.

Ключевые слова: среда, творчество

Annotation

The pedagogical terms of creating educational and creative environment in higher educational establishments are considered in this article. An educational creative environment are determined by such parameters: positive emotional saturation, principle of collective co-operation and collaboration of students and teachers, standard of creative behavior, absence of regulation of creative activity, problem and vividly-informative richness, pedagogical accompaniment.

Key words: environment, creativity

ЛІТЕРАТУРА:

1. Креативное мышление в бизнесе : [пер. с англ.] / [Амабайл Тереза М., Друкер Питер Ф., У Чан Ким и др.]. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. — 227с. — (Серия "Классика Harvard Business Review").
2. Дружинин В.М. Психология общих способностей / В. М. Дружинин. — СПб. : Питер Ком., 1999. — 368 с. — (Серия "Мастера психологии").
3. Токарева Н.М. Коммуникативне програмування креативних моделей поведінки особистості // Психологічна детермінація креативної поведінки: Колективна монографія / [Н. М. Токарева, С. Ф. Устіменко, А. І. Воронін та ін.]. — Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. — 176 с.
4. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. — М. : Педагогика, 1981. — 186 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1976. — Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. — 1977. — 670 с.
6. Лук А. Н. Психология творчества / А. Н. Лук. — М. : Наука, 1978. — 127 с.